СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ (XVI – XXI СТ.)

Матеріали
Всеукраїнської наукової конференції з
міжнародною участю

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Історичний факультет
Польський культурно-освітній центр
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Державний архів Київської області
Державний архів Черкаської області
Державний архів м. Києва
ГО «Українсько-єврейська зустріч»
ГО «Науково-освітнє історичне товариство (м. Київ)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ (XVI – XXI СТ.)

Матеріали
Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю
(м. Умань, 8 травня 2025 р.)

Умань
2025

УДК [330.3+321](4-11)"15/20"(06)
С73

Редакційна колегія:

Кривошея І. І., кандидат історичних наук, професор, в. о. завідувача кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Скрипник О. М., кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 11 від 21.05.2025 р.)

Соціально-економічний і політичний розвиток країн Східної
С73 Європи (XVI – XXI ст.) : матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (м. Умань, 8 трав. 2025 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Іст. ф-т [та ін.]. Умань, 2025. 186 с.

До збірника ввійшли матеріали і тези доповідей, подані учасниками Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Соціально-економічний і політичний розвиток країн Східної Європи (XVI – XXI ст.), яка відбулася 8 травня 2025 р. на базі історичного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Матеріали відображають результати досліджень науково-педагогічних працівників, учених, здобувачів вищої освіти з актуальних проблем історії країн Східної Європи.

УДК [330.3+321](4-11)"15/20"(06)

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2025

ЗМІСТ

1. **Бабенко О.** Документи ЦДАВО України про історію становлення дипломатичних відносин України з країнами Східної Європи (1918–1919 рр.).....7

2. **Бержанір А.** Формування політичного плюралізму в Україні за часів незалежності……...11

3. **Берковський В.** Соціодемографічний фактор економічного розвитку Балто-Чорноморського економічного регіону XV – XVII ст…….14

4. **Возна З.** Історична свідомість в структурі цінностей здобувачів освіти: дидактичний аспект……...19

5. **Гадинко О.** Соціокультурна спадщина міста Сторожинець першої третини XX ст…….23

6. **Гордієнко В.** Православна церква в окупованій Польщі 1939 – 1941 рр…….27

7. **Гордієнко Г.** Сучасна історіографія україно-канадських відносин……..30

8. **Горохівський П.** Роль і місце ТСОАВІАХІМ УСРР у оборонно-масовій роботі країни у 1930-х рр. (за матеріалами місцевої преси)……..33

9. **Гриневич В.** Новітні студії з українсько-єврейських взаємин в Україні: до питання про концептуальне переосмислення традиційних моделей……...38

10. **Грінченко В.** Українська емігрантська преса про радянське Закарпаття у перші повоєнні роки……43

11. **Давиденко Ю.** Виклики для системи колективної безпеки у XXI столітті (тероризм, кіберзагрози, гібридні війни)……...48

12. **Доценко В.** Участь у знищенні євреїв Житомирщини працівників місцевої допоміжної поліції у 1941 – 1943 рр……..52

13. **Дяжур Д.** Висвітлення Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні в британській газеті «Manchester Guardian»: правда проти пропаганди……..57

Анатолій Бержанір,
кандидат соціологічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри соціальних і правових дисциплін,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПЛЮРАЛІЗМУ В УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Обов'язковою умовою функціонування сучасних демократичних суспільств є наявність у них політичного плюралізму. Він передбачає існування у країні громадян із власними політичними інтересами, що відображають різноманітні погляди на майбутнє держави, пошук взаєморозуміння між ними, ґрунтованого на спільних ідеалах та цінностях, значущих для усіх.

Політичний плюралізм – це підвалина, за якою в країні діє безліч політичних сил, течій, рухів та поглядів, що змагаються між собою у межах закону. Він є важливим компонентом демократичних устроїв, адже забезпечує свободу вибору, різноманіття думок та дієвий контроль за владою.

На думку М. Остапенко [1], важливими нормами політичного плюралізму є такі: відмова від політичного насильства і диктатури; визнання народу абсолютним і суверенним джерелом влади; визнання верховенства закону і прав особистості; пошук політичного консенсусу і готовність до компромісів; вирішення найважливіших питань більшістю голосів і толерантне та терпиме ставлення до навіть нелояльної меншості тощо. Правове закріплення політичного плюралізму гарантує суспільству, з одного боку, захист від насильницької зміни суспільного ладу, з іншого – дотримання встановлених законів, «правил демократичної гри» з боку різних політичних партій і рухів.

Для системного впровадження і розповсюдження політичного плюралізму у країні необхідне виконання відповідних передумов:

– функціонування сукупності демократичних інститутів – зміна влади на основі чинного законодавства, проведення справедливих і вільних виборів, неупереджені суди тощо;

– існування правової держави і принципу верховенства закону гарантує, що до всіх політичних груп ставляться однаково відповідно до вимог закону;

– свобода слова та засоби масової інформації надають платформу громадянам, щоб вони мали можливість відкрито висловлювати свою думку, критикувати владу;

– громадянське суспільство сприяє активній участі громадян у політичному житті;

– економічна стабільність зменшує вплив популістських рухів.

Елементи політичного плюралізму в Україні почали з'являтися наприкінці 1980-х, але по-справжньому він почав формуватися після здобуття незалежності у 1991 році. Політичний плюралізм в Україні еволюціонував, поступово розвиваючись на різних етапах державотворення, кожен з яких має свої характеристики і особливості:

1. Початок Незалежності (1991–1996). Прийняття Декларації про державний суверенітет України (1990) та Акту проголошення незалежності (1991) дали поштовх демократичним процесам. Починають створюватись законодавчі засади багатопартійної політичної системи (Закон «Про об'єднання громадян», 1991 р.). Відбувалось формування багатопартійної системи – замість однопартійного правління КПРС виникає багато нових політичних партій (НРУ, УРП, ЛДПУ тощо).

2. Консолідація багатопартійної системи і становлення політичної конкуренції (1996–2004). Бізнес-групи почали впливати на політику, у результаті чого формується олігархічно-партійна система з олігархічними партіями, які починають домінувати у політичному житті (Партія регіонів, СДПУ(о) тощо).

У цей час відбувається процес становлення двох основних політичних таборів: проєвропейські сили (Наша Україна, БЮТ) та проросійські (Партія регіонів, КПУ). Вперше значну роль у зміні політичного ландшафту відіграла Помаранчева революція, яка відбулася у 2004 році.

Владною верхівкою здійснювались маніпуляції виборчими перегонами, використовувався адміністративний вплив. За часів президентства Л. Кучми у

державному управлінні посилювалися тенденції авторитаризму, що спричинило спротив опозиції. Масові протести (акція «Україна без Кучми» 2000–2001 рр.) стали першим великим проявом суспільного опору.

У 1996 році ухвалюється Конституція України, яка закріплює принцип політичного плюралізму.

3. Помаранчева революція і демократичні зрушення (2004–2010). Помаранчева революція стала реакцією на фальсифікації виборів і бажання суспільства бачити реальну політичну конкуренцію.

Протягом цього періоду відбувається посилення демократичних стандартів, свободи слова та розвитку політичної системи. Проведена у 2004 році конституційна реформа змінила баланс влади (від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки).

5. Період нестабільності та радикалізації (2010–2014). Після приходу у 2010 році до влади В. Януковича спостерігалось згортання демократичних процесів: тиск на опозицію, утиски свободи слова, узурпація влади.

Прийняття антидемократичних законів та відмова від євроінтераційного курсу викликало у кінці 2013 року масові протести – Революцію Гідності. Після втечі Януковича (лютий 2014 р.) почався новий етап демократичного розвитку.

6. Сучасний етап (2014 – дотепер) – розвиток громадянського суспільства та боротьба за суверенітет і незалежність держави.

Розпочинаються активні процеси утвердження демократичного вибору та проєвропейського курсу країни. Розвивається і зміцнюється політичний плюралізм, здійснюються потрібні реформи (децентралізація, антикорупційні ініціативи тощо).

Функціонування політичної системи відбувається в умовах впливу російської агресії (анексія Криму, війна на Донбасі, повномасштабне вторгнення у 2022 р.) на політичні процеси і політичну діяльність.

Разом з тим, для нашого сьогодення характерна значна активізація громадянського суспільства та значне посилення національної єдності. Хоча існують негативні впливи для політичного плюралізму у зв’язку з війною з

росією, що призводить до посилення державного контролю та обмеження діяльності окремих партій.

Сучасне українське суспільство потребує забезпечення стабільності держави, гідного рівня матеріального і духовного життя людей, що здатна забезпечити лише демократична система цінностей, яка ґрунтується на політичному плюралізмі, на вільній ринковій економіці, рівності громадян перед законом. Функціонування цієї системи цінностей у високорозвинених країнах Європи та світу підтримується відповідною інфраструктурою політичної соціалізації, як засобу відтворення зрілої демократичної політичної культури [2].

Таким чином, політичний плюралізм в Україні зазнав складного переходу від тоталітарної системи до багатопартійної демократії. Незважаючи на проблеми – олігархізацію, корупцію, зовнішні загрози – існує конкуренція політичних сил та активного громадянського суспільства в Україні, що має вирішальне значення для демократичного прогресу країни.

Список використаних джерел:

1. Остапенко М. Ідеологічний плюралізм: проблема необхідності розвитку і збереження цілісності демократичного суспільства. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2010. Вип. 21. С. 8–23. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26754/01-Ostapenko.pdf?sequence=1 (дата звернення: 21.03.2025).

2. Остапенко О. Принципи політичного й ідеологічного плюралізму: проблеми реалізації в Україні. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 72–80. DOI https://doi.org/10.32837/yuv.v0i4.972 (дата звернення: 23.03.2025).

Владислав Берковський,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри сценічного мистецтва і культури,

Київський національний університет технологій і дизайну